

GYÓGYSZERÉSZETTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

Gyógyszerészet 50. 506–510. 2006.

Baranyai gyógyszerészcsalád A Kiegyezéstől a Brantner – Koncz Múemlékházig II. rész*

Dr. Brantner Antal

Városom Szentlőrinc és gyógyszerész családom múltját kutatva a Baranya Megyei Levéltár (BML) letétjében az Alispáni Iratok közt a siklói „Szent Lélekhez” c. gyógyszertárunkat érintő dokumentumokat találtam. A tulajdonos anyai dédapám *Holmik Ferenc*.

Dr. *Hölbng Miksa* megyei tisztifőorvos 1871. és 1873. évben felvett jegyzőkönyve „a gyógyszertár állapota fölött” az I. Magyar Gyógyszerkönyv megjelenését követően készült [1. és 2.]. A 20 pontban rögzített vizsgálat 3–6 pontja a tulajdonviszonyt, a gyógyszerész, a segéd és a gyakornok szakmai képzettségét írja le, ami esetünkben gazdag, változatos szakmai előletről tanúskodik. Figyelemreméltó még a 8. pont, amely a vizsgálat alá vett (a) vegytani szerekről, (b) gyógyszerészeti készítményekről, valamint (c) egyszerű

szerekről ad képet. A vizsgálat 1871-ben nem veszi figyelembe a már megjelent I. Magyar Gyógyszerkönyvet, így a vegytani szereket még a nyelvújítás során kialakult nomenklatúrával említi. Az alábbiakban a jegyzőkönyvet ismertetem.

„Jegyzőkönyv

Fölvétetett 1871. évi október hó 18-án a siklói gyógyszertár állapota fölött.

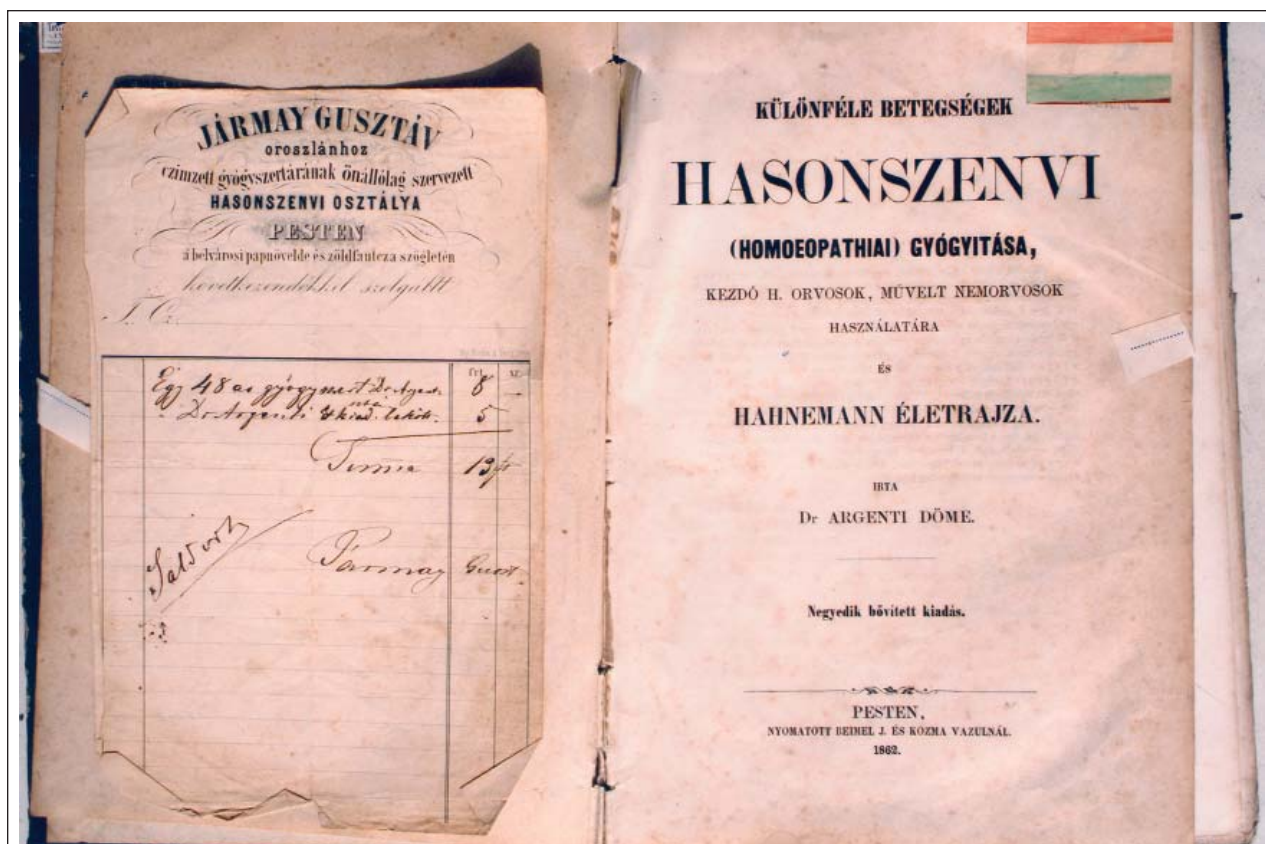
1. A gyógyszertár Siklós mezőváros főutcájában a legalkalmasabb helyen van.

2. A gyógyszertár a „Szt. lélekhez” van címezve.

3. *Tulajdonosa Holmik Ferencz*, Pesten 1852-ben oklevelezett gyógyszerész, ki ezen gyógyszertárat a volt helytart. oszt. 1858. évi 21.458. számú intézménye folytán valódi (reális) joggal bírja.

4. A főlügyeletet a tulajdonos maga gyakorolja.

* I. rész: Gyógyszerészet 50, 428–432. 2006.

1. ábra: *Jármay Gusztáv a hasonszenvi gyógyítás hazai úttörőjének vénye aláírásával (balra). A hasonszenvi gyógymód első hazai szakkönyve (jobbra).*

5. *Segédje Kerekes László*, 5 gym. osztályt végzett ifjú, ki a gyakornoki vizsgát 1868-ban Baján tette és Baján, Temeringben, Jankovácson, Ókanizsán és Komáromban volt mint segéd alkalmazva, Siklóson pedig f. évi április 15 óta működik ezen minőségben.

6. Gyakornoka nincsen.

7. A gyógyszerértár kellően van fölszerelve és bútorozva, az edények czélszerűek, csinosak és tiszták.

8. Vizsgálat alá vétetett:

a) *Vegyteni szerekből*: Sósavas Kinal (Chinin. mur.), Kénsavas Kinal (Chinin. sulf.), Fowler mirenyoldat (Sol. ars. fowl.), Hamiblag (Kalium jodat.), Halvégenylél (Spirit. aeth. Chlor.), Gyapmáz (Collodium), Szunyal (Morphinum) (Kémiai vizsgálatok és a minősítés).

b) *Gyógyszerészi készítményekről*: Narancsvirág-, fodormenta- és bodzavirágvíz. Baldrián, rebarbara- és gyűszűlevélfőstvény. Rozmaring- Kámforos- és illatos lé. Beléndek-, ezerjófű- és kálmosvonal. Kinal-, narancshéj- és fahéjszörp. Szappan és higanytapasz. Beléndek-, ricinus- és krotanolaj. Helyesek, hamisítatlanok, kellő ízűek, szagúak és színűek.

c) *Az egyszerű szerekből*: Kappanör-, hársfa és farkkóróvirág. Dió-, dohány- és zsályalevél. Boromlán-, tölgy- és fűzhéj (cortex mezerei, quercus és falicis). Bardán-, kálmos- és imely gyökér. Végül még a nadályok. Növényismei tulajdonaiknak tökéletesen megfelelőnek, jól eltartottnak, fergéktől és portól jól védettnek találtattak.

9. *A mérgek szabályszerűen*, külön elzárva, külön mossa- rral, mérleggel és kanállal találtattak, a róluk szóló jegyzőkönyv, vénnyek és hatóság- engedélyek rendben vannak (felsorolás).

10. A maisner-féle önsúlymérő és a *vegytani kémszerek* készlete jó karban vannak.

11. A *mérlegek* és súlyok biztosak, hiánytalanok; a kiszolgáltatási asztal jól van fölszerelve, a kiadásra szolgáló edények csinosak és tiszták.

12. A *gyógyszerészi műhely* tágas, világos és tiszta; a gyógyszerértári műkészletek itt mind a legjobb rendben vannak.

13. A *gyógyszerészi raktár* kissé szűk, de száraz és világos, a benne eltartott, nagyrészt külföldi nyersanyagok nagy mennyiségben és szép rendben vannak.

14. A *gyógyszerészi pincze* nemigen nagy, de igen czélszerűen rendezett s a benne eltartott szerek, olajok, zsírok, szörpök bő mennyiségben és kellő minőségben vannak jelen.

15. *A fűvészpaddás* is lejtős és kényelmetlen, azonban elég nagy s az elemek káros behatásai ellen jól védett, a rajta zacskókban és ládáknak eltartott száraz növényrészek portól és fénytől jól védett, szép rendben és bő mennyiségben vannak.

16. Az 1855-ki *Pharmacopoea*, a gyógyszerészi rendszabály és a 1859-ki árszabály megvannak.

17. *Schroff, Hagen, Nendtwich, Sznernert, Fresenius, Stöckhardt, Káta* és *Feletár* vegy- és gyógyszerészi művek említendőek föl számos *szak és egyéb könyvei* közt.

18. A *hiányok előjegyzve* rendszeren van vezetve és szép forgalomra mutat; a szereket Petzold és Szűsz bécsi gyógyszerárusoknál s a pesti művegytan vállalatól szerzi.

19. A *hitelkönyv* betűsorrendben és rendben van; a gyógyszerértárban maradt vénnyek helyesen vannak árszabályozva.

(aláírás)

Holmik Ferencz gyógyszerész

Trábeli 44 1/4 d.e. 1/5 d.u.	Podhras Rgy János	37 34	III 3	33 4. 153 12i 2K ₂ SO ₄ + (H ₂ N) ₂ SO ₄ 29 48°	1/2 2. 4-0 1-2
Trábeli 45 1/5 d.e. 1/6 d.e.	Pozsgay Andor	39 32	IV 4	Calquochlor. 54 17.5% 2KH ₂ SO ₄ + Cinek. sulf. 6i 65.	2/3 3/3 3/3 3/3
Trábeli 46 1/5 d.e. 1/6 d.e.	Réthy Sándor	25 16	XXVI 26	K ₂ T + Na ₂ PO ₄ 103 124 sol. an. Ford. + v H ₂ O 42.	2/2 2 1-2
Trábeli 47 1/5 d.e. 1/6 d.e.	Richter Gedeon	24 33	XXVIII 28	SE ₂ T + P ₂ O ₅ 107 5° Fenoldiszl. 138	3 3 3 5
Trábeli 48 1/5 d.e. 1/6 d.e.	Roseufeld Miklós	26	X 10	K ₂ T + HgCl ₂ 105 114 S precip. + As ₂ S ₃	3 3 3 3

2. ábra: Than Károly a gyógyszerészhallgató Richter Gedeon laboratóriumi munkáját, szakmai előmenetelét az 1894/95 évben „Kitünő”-vel minősítette

20. A megvizsgált gyógyszerész jó hírben áll, szereit, kiszolgáltatása és árszabásai ellen soha panasz nem emeltetett; – a gyógyszerész mivel férfi, ki mint szakképzettsége, mint egyéb jó tulajdonságai tekintetében általában igen jó hírben áll.

Réder Vilmos
főszolgabíró

Dr. Hölbling Miksa
megyei tisztii főorvos

Pecsét
(Baranya Megye
Siklós járási szolgabíró)

Dr. Stoll József
Siklós járási orvos

A 17. pont a gyógyszerész szakkönyvtáráról tudósít. Meglepő és tanulságos az akkor korszerű „vegy és gyógyszerészi művek” gazdagsága, ami *Holmik Ferencz* dédapám naprakész szakmai felkészültségére utal. Az említett könyvek közül gyógyszerész nagyapám *Jeney Béla* hagyatékából a következők Szentlőrinc, családi könyvtárunkhoz kerültek, és a gyógyszerészettörténeti könyvtáram féltett darabjai:

- 1846: *R. Fresenius*: Anleitung zur quantitativen chemischen Analyse. Braunschweig (1848);
- 1847: *Döbereiner*: Pharmazeutische Chemie. Stuttgart (1847);
- 1848: *Nendtwich K.*: Az életműtlen műipari vegytan alapismeretei. Buda (1848);
- 1849: *Stöckhardt*: A chemia iskolája magán és iskolai használatra. Kolozsvár (1849);
- 1849: *Th. Schramm*: Examinatorium der unorganischen und organischen Chemie. Tübingen (1849);
- 1852: *R. Fresenius*: Anleitung zur qualitativen chemischen Analyse. Brunschweig (1852);
- 1853: *Der Pharmacognosie*. Wien (1853);
- 1855: *H. Hager*: Die neusten Pharmakopoeen Norddeutschlands. Kommentar zu der Pharmakopoe. I. II. Band. Lissa (1855);
- 1855: *C. M. Nendtwich*: Grundriss der allge mein technischen Chemie. Pest (1855);
- 1857: *Csengery A.*: Vegytani képek a közéletből. I. és II. köt. Pest (1857);
- 1862: *Argenti D.*: Különféle betegségek hason szenvi (homeopathiai) gyógyítása. Pest (1862);
- 1865: *J. v. Liebig*: Chemische Briefe. Leipzig (1865);
- 1867: *Felletár E., Kátai G.*: A gyógyszerészeti tudományok alapvonalai. I., II., III. köt. I. köt. Állattan és ásványtan (*Kátai*), II. köt. Növénytan (*Kátai*), III. köt. Vegytan (*Felletár*) Pest (1867).

Holmik Ferenc dédapám 1873. évi váratlan halála nehéz helyzetbe hozta a reál jogú patikánk örökösét, dédanyámat. A gyógyszerészárban dédapámon kívül csak egy nemrég felvett, gyógyszerészdiploma nélküli segéd dolgozott munkatársaként. Gondját még fokozta, hogy a dédapám halála előtti hónapokban (október) kapta meg a belügyminisztériumtól az engedélyt *Teleki (Trixer) Antal* gyógyszerész Siklós második gyógyszerészárának („Kigyó” patika) megnyitására. Az új pati-

katulajdonos dédanyámnak sürgősen gondnokról kellett gondoskodnia. E gondokról és a megoldásról tanúskodnak *dr. Hölbling Miksa* megyei tisztii főorvos a „gyógyszerész állapota fölött” felvett jegyzőkönyve 3., 4., 5. és 21. pontjai.

„Jegyzőkönyv

Fölvetett 1873. évi nov. 25. Siklóson a „Sz. lélekhez” címzett gyógyszerész állapota fölött...

3. *Tulajdonos Holmik Ferencz* vala, ki azt a volt helytart. osztály 1858. évi 21455. sz. a. kelt intézménye folytán, valódi (real) joggal bírta. Holmik azonban ez előtt néhány nappal meghalálózván, ezen jog özvegyére ment át.

4. *Gondnoka* a gyógyszerészárban, a halálest váratlansága miatt még nincsen, és így a felügyelet *Radeli Vincze* nem oklevelezt segédre volt bízva, ennél fogva az özvegy leg szigorúbban fölszólítottott, hogy oklevelezt gyógyszerészről gondoskodjék, ki a felügyeletet át vegye, mire az özvegy azt felelé, hogy naponta várja már annak az érkezését. Addig azonban, míg ez megtörténend, a felügyelettel és ellenőrzéssel járásorvos úr biztatott meg.

5. *Segéd az említett Radeli Vincze*, ki a gyakornoki vizsgát Miskolczon tette le, és azóta Miskolczon, Fehérvárott és Vasváron, augusztus 1-eje óta pedig itt működött, mint nem okleveles segéd...

20. A megvizsgált gyógyszerész birtokosa életében igen jó hírben állott és a közben föllállított második gyógyszerészár daczára is meglehetősen forgalommal bírt, panaszok is ellene soha nem jöttek elő. – Jelenleg Holmik halála által gondnok és rendes felügyelő nélkül maradván, már a halálest óta le folyt rövid időben is, forgalma látszólag csökkent, miután a közönség is nem oklevelezt gyógyszerész segédre, magát egészen bízni alig meri. Meghagytam tehát az özvegy birtokosnénak, hogy megfelelő gondnokot ide állítani annál is inkább siessen, miután különben a gyógyszerészár hatóságilag bezáratni kénytelenítetem.

K. m. f.

Antal Pál   *Dr. Stoll József*   *Dr. Hölbling Miksa*
szolgabíró   járási orvos   megyei tisztii főorvos

21. Utóirat. Többszöri sürgetés és a fönt említett fenyegetés következtében, a gyógyszerészárhoz oklevelezt gyógyszerész vétetett föl mint gondnok, ki is már helyét elfoglalta és működését ma megkezdte. – Gondnok *Artinger József* Szalnok (Vas megye) születésű, Bécsben 1859-ben oklevelezt gyógyszerész, ki Nemetújváron volt mint tanoncz, mint segéd pedig Sopronyban, Pozsonyban, Fehérvárott és Károlyváron volt alkalmazva.

Siklóson 1873. december hó 12-én

Dr. Hölbling Miksa
megyei tisztii főorvos”

Az 1871. évi jegyzőkönyvben felsorolt könyvek közül az **I. ábrán** látható *Argenti Döme* neves „Hasonszenvi” könyvének 1862 évben megjelent 4. kiadása, benne *Jármay Gusztáv* a pesti „Oroszlánhoz” címzett gyógyszerészár (Papnövelde és Zöldfa utca sarok) hasonszenvi osztályából származó vényé, a neves közéleti személy *Jármay Gusztáv* gyógyszerész aláírásával.

Jármay a XIX. sz. második fele gyógyszerész közéletében vitt szerepet, a Budapesti Gyógyszerész Testület elnöke volt, gyógyszer-tárában a „homoeopatha” részleget már 1857-ben berendezte.

Szentlőrincen a már elkülönített gyógyszerésztörténeti gyűjteményem az évek során jelentős szakfolyóirat-anyaggal bővült. *Than Károly* és *Winkler Lajos* intézetéből került hozzám az 1868-ban indult „Gyógyszerészi Hírlap”, valamint az 1887-ben indult „Gyógyszerész Közlöny” több évtizedes évfolyamanyaga. Szintén értékes a XX. századelőben a *Deér Endre* indította „Gyógyszerésztudomány” c. folyóirat. Hiánytalan az MGYT által 1925-ben indított „Gyógyszerésztudományi Értesítő”, ami *Wéber Dezső* neves gyógyszerész hagyatékából a neves gyógyszerész *Zboray Bertalan* közvetítésével a 70-es években került hozzám. A *Székelly Jenő* szerkesztette „A gyógyszerész” szakfolyóirat *Végh Antal* professzor hagyatékából került hozzám. A „Gyógyszerész” teljes anyagát a múlt évben kötettem be. A gyógyszerésztörténész *Hegedüs Lajos* szerkesztette „Diárium” évfolyam-füzetei (kettő kivételével) szintén gyűjteményemben vannak.

A gyűjtemény értékes darabjai neves gyógyszerész professzoraink hagyatékából származó dedikált könyvek és folyóiratok, így *Mozsonyi Sándor*, *Végh Antal*, *Széki Tibor* professzorok hagyatékai.

Mint *Végh Antal* professzor tanítványa, később munkatársa, lapjának a „Gyógyszerészet”-nek évtizedeken át szerkesztője, szoros kapcsolat fűzött hozzá. Bizalmá-

3. ábra: Az „Ucca Höse” kitüntetés Koritsánszky Ottó és Viktor gyógyszerészeknek Budapest ostroma során helytállásukért a gyógyszer-tárjukban

4. ábra: Relief, gyógyszerész munka közben, nöbeteg társaságában

5 ábra: „Rozsnyay Mátyás gyógyszerész Zombán” feliratú vignetta dédapám gyűjteményéből

val megtisztelt, amikor rám hagyta *Than Károly* professzor gyógyszerész hallgatók laboratóriumi munkájáról szóló XIX. századvégi jegyzőkönyvét. Ebből megtudhatjuk, hogy *Than Károlynak* már akkor feltűnt *Richter Gedeon* gyógyszerészhallgató – később gyáralapító – kiváló képessége. Az 1894/95-ös tanévben *Than Károly, Richter Gedeon* gyógyszerészhallgató munkáját „kitűnő”-vel minősítette és „Igen szorgalmas, igen jó előmenetel” megjegyzést fűzött hozzá (2. ábra).

Történelmi dokumentum a *Koritsánszky* családtól hozzám került üveg alatt bekeretezett hagyaték, ami tudósít arról, hogy *Koritsánszky Ottó* és testvére *Viktor* milyen példamutatóan álltak helyt gyógyszerertárkban Budapest ostroma alatt, mindvégig biztosították a gyógyszerellátást, amiért is a környék az „Ucca Hőse” elismeréssel tüntette ki őket (3. ábra).

Koritsánszky Ottó a Magyar Gyógyszerész Egyesület elnöke (1920), majd a FIP alelnöke (1930) volt, és még 1928-ban átvette *Viktor* öccsétől a VI. kerületben levő „Arany Kalász” gyógyszerertár vezetését. A díszes, rajzos kitüntetés címe „Az Aranykalász gyógyszerertár, Budapest VI. Ker., Vörösmarty u. 36. Aradi u. sarok, 1944 XII. 1. – 1945 II. 15.”

A kitüntetés szövege: „Az 1944. december 1. és 1945. február 15. közti időben is, amikor Budapest ádáz és leghevesebb ostroma tombolt, *Koritsánszky Ottó, Koritsánszky Viktor* gyógyszerészek, *Steinacher Carmen* technika és *Zsemba Józsefné* takarítónő sze-

mélyzetével állandóan és egyfolytában a közegészségügyet szolgálta. Eleinte felhúzott redőny és villanyvilágítás mellett, majd később – amikor a belövések, aknázások és légitámadások mind gyakoribbá és egyre veszélyesebbé váltak – lehúzott redőny, gyertya- és petróleum-világításnál folytatta közegészségügyi szolgálatát. Sokszor egész sorok kígyóztak a leeresztett (redőnyű), de szolgálatát teljesítő gyógyszerertár előtt és várták, amíg gyógyszerük elkészül, melyet ügyeletes ablakon keresztül kaptak kézhez.

Az egész ostrom alatt 1945. január 15., 16. és 17-én vészkijárókon keresztül, a pincében történt a gyógyszerkiszolgálás, mert ezeken a napokon a gyógyszerertár és iroda helyiség is orosz tűzvérségi állássá vált. Ezek továbbvonulásával ismét szolgálatára állott az enyhülést kereső beteg embertársainak üveg nélküli, bedeszkázott, fűtetlen helyiségében, nyitott ajtók mellett éjjel-nappal egyaránt, mint eddig is, sokszor teljesen díjtalanul!

Ezen bátor és hivatásukat mindvégig híven teljesítő szolgálatukért a fent nevezetteket „az ucca hősei” elnevezéssel tüntették ki a Vörösmarty ucca és környék lakói. Mind ezeket sajátkezű aláírásunkkal igazoljuk.

Budapest 1948 január hó 18-án.”

(Ezt zárja le hetven aláírás)

Koritsánszky Ottó 1952. XI. 26-án hunyt el. Elhunytáról nem adott hírt a szaksajtó. (A szocialista időszakban a *Koritsánszky Ottót* illető elhallgatás mögött politikai okok rejlenek.)

Ezután a gyógyszerész mesterséggel, tevékenységünkkel kapcsolatos nyolcszögletű relief tálat mutatom be, mely réz ötvözetből – feltehetően a XVIII. században – készült. Szélét nagyívű motívumok szegélyezik, a közepén elhelyezkedő domborműn gyógyszert készítő patikust ismerhetünk fel a művelet eszközeivel, nőbeteg társaságában (4. ábra). Végezetül családi anyag apai dédapám hagyatékából, a mezőgazdasággal és kereskedelemmel, országos egyletekkel kapcsolatos gazdag vignetta gyűjtemény; annak 22. lapján található a „Rozsnyay Mátyás gyógyszerész Zombán” vignetta (5. ábra).

IRODALOM

1. Baranya Megyei Levéltár (HML) Alispáni iratok – 2. Ik. sz. 77 és 890/1872 – 3. Ik. sz. 1153/1874

A. Brantner: *Pharmacist family from Baranya county. From 1867 (the formation of the Austro-Hungary Monarchy) till the Brantner – Koncz Monument House. Part II.*